

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Проблеми об'єктів цивільних прав займають одне із центральних місць у теорії й практиці цивільно-правового регулювання майнових і немайнових відносин сучасного українського суспільства. Цивільне законодавство так чи інакше має справу з матеріальними й нематеріальними благами, їхньою статичною й динамікою. Без цих благ дапа галузь законодавства втрачає всякий конструктивний зміст. Будучи базисом, на якому виростають фактичні правові відносини, майнові й немайнові блага мають свої істотні особливості, які не може не враховувати законодавець. Таким чином, вивчення об'єктів цивільних прав і особливостей їхньої класифікації носить актуальний характер.

Одним з найбільш виразних ознак реформування законодавства є в значній мірі новий підхід до регулювання об'єктів цивільних прав у Цивільному кодексі України. За ступенем реалізації зазначених цілей у системному взаємозв'язку всіх діючих норм багато в чому можна судити про ефективність (реального й потенційного) регулювання суспільних відносин насамперед майнового характеру. Тому одна з найбільш відповідальних і складних проблем, які стоять перед правовою наукою, міститься в теоретичному освоєнні базисної категорії об'єктів права й галузевої категорії об'єктів цивільних прав зокрема.

Категорія «об'єкт» використовується в цивільному праві в кількох термінологічних комбінаціях. Це і «об'єкти цивільних прав», і «об'єкти суб'єктивних прав», і, нарешті, «об'єкт цивільного правовідношення». Оскільки Цивільний кодекс не містить поняття «об'єкт цивільних правовідносин», необхідно з'ясувати чи вважати наведені терміни тотожними чи ні. Це залежить від того, що саме вважати об'єктом цивільного правовідношення. При вирішенні питання про тотожність понять «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт цивільних прав» слід виходити з того, що цивільне правовідношення (як суспільне відношення, урегульоване правом) не може мати в якості об'єкта свого впливу явище, яке не є «об'єктом цивільних прав» [1, С. 110]. З цього випливає, що в більшій частині поняття «об'єкт цивільних прав» і «об'єкт цивільного правовідношення», якщо не є тотожними, то принаймні не повинні входити у протиріччя. Оскільки явище, яке не є об'єктом цивільних прав, не може являтися об'єктом цивільних правовідносин і навпаки.

Для розгляду питання про різновиди об'єктів цивільних прав необхідно виявити співвідношення його з іншими формами існування категорії «об'єкт». В юридичній науці існує декілька шляхів до

визначення категорії об'єкт. Більшість дослідників питання «об'єкта правовідношення» трактують об'єкт в традиційному філософському розумінні «об'єкта» як протиставлення його «суб'єкту» і розуміють під «об'єктом» щось, на що направлена діяльність суб'єкта. Однак, в залежності від позиції дослідника, філософська категорія «об'єкт» проходить через призму правовідношення, втілюючи той чи інший зміст.

Так, прихильники визнавання властивостей об'єкта правовідношення за матеріальними предметами оточуючого світу (так звана «речова теорія об'єкта правовідношення») [1, С. 113] розуміють об'єкт наступним чином: «Об'єкт правовідношення — це предмет, на який направлена діяльність суб'єктів правовідношення, яка здійснюється в процесі реалізації ними своїх».

Існує декілька протилежних точок зору щодо поняття об'єкт цивільного правовідношення. Перша з пайбільш поширених точок зору відносить до об'єктів цивільного правовідношення речі, тобто просторово обмежені предмети матеріального світу. Інша точка зору на «об'єкт» включає в це поняття не тільки предмети матеріального світу і продукти духовної творчості людини, а й самі дії людей, їх поведінку.

На думку прихильників такого трактування, правовідношення як суспільний зв'язок, який встановлюється між людьми в результаті їх взаємодії, «може впливати тільки на поведінку людини. Тому в якості об'єкта цивільного правовідношення виступає поведінка його суб'єктів, спрямована на різного роду матеріальні і нематеріальні блага... При цьому необхідно розрізняти поведінку суб'єктів цивільного правовідношення в процесі їх взаємодії між собою та їх поведінку, спрямовану на матеріальне благо. Перша утворює зміст цивільного майнового правовідношення, а друга — його об'єкт» [2, С. 78].

Розгорнуте теоретичне обґрунтування точки зору, що єдиним об'єктом правовідношення виступає поведінка людей, діяльність або дії людей дає О. С. Іоффе [3, С. 57]. Вказуючи на те, що безпосередній зміст цивільного правовідношення не зводиться до поведінки зобов'язаних осіб, але формується з прав та обов'язків, якими наділені учасники правовідносин. О. С. Іоффе встановлює тотожність об'єкта прав і обов'язків суб'єктів правовідношення з об'єктом правовідношення в цілому. І оскільки «суб'єктивне цивільне право і цивільно-правовий обов'язок спрямовані на забезпечення певної поведінки, із числа всіх явищ зовнішнього світу тільки людська поведінка спроможна до реагування на вплив, який спричиняється суб'єктивним правом і правовим обов'язком» [3, С. 78], але «ні речі, ні особисті немайнові блага не спроможні до такого реагування...» і «...одна лише діяльність людини, поведінка людини, виявлена в діях або в утриманні від дій, спроможні до реагування на правовий вплив, оскільки існує об'єкт права та обов'язку, а отже, і об'єкт правовідношення — поведінка людини, діяльність і дії людей».

В якості проміжного варіанта тлумачення змісту поняття «об'єкт правовідношення» (певний синтез між «речовою» і «теорією поведінки» об'єкта правовідношення) виступає доктрина, яка підрозділяє всю сукупність об'єктів прав на дві категорії: речі і дії, а по суті — об'єднує під одним поняттям «об'єкт правовідношення» і визнає властивості «об'єкта правовідношення» і з речами, і за діями одночасно. Таке трактування не доповнює нічим новим розуміння питання, оскільки просто об'єднує дві наведені вище теорії, не зупиняючись на критичному аналізі ні однієї з них. Цікаво, що при такому трактуванні автори наведеної концепції ототожнюють об'єкт правовідношення з об'єктом права.

Третє трактування поняття «об'єкт» ґрунтується на концепцію «об'єкт – благо». «Під об'єктом правового відношення слід розуміти ті матеріальні і духовні блага, використанням і наданням яких задовольняються інтереси управомоченої сторони правовідношення» [4, С. 106].

Всі перелічені вище теорії тлумачення категорії «об'єкт» можна віднести до так званих теорій єдиного правового об'єкта, де в якості об'єкта прав можуть виступати не всі підвладні людині зовнішні явища, а лише їх певна і єдина група, на яку розповсюджується дія наданих особі суб'єктивних прав.

Логічним завершенням теорії множинності правових об'єктів, і зокрема, трактування, яка допускає визнання людини в якості об'єкта права, є твердження, у відповідності з яким, оскільки всяке право передбачає підпорядкування іншій особі, владі управомоченої особи, оскільки людина має розглядатися не як один з об'єктів, а як єдиний об'єкт всякого права.

Список використаних джерел

1. Сенчиков В. И. Объект гражданского правоотношения. Актуальные проблемы гражданского права. Под ред. М. И. Брагинского; Исследовательский центр частного права. Российская школа частного права. М.: «Статут», 1999.
2. Гражданское право. Т.1 / Под. Ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. СПб., 1996. – С.78
3. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Л.: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1949. – С. 57
4. Теория государства и права: Курс лекций. В 2-х т./ Под ред. М. Н. Марченко. – М., 1995. – С. 106.